

»KJER CVETIJO PELARGONIJE, TAM SE LJUDJE RADI POGOVARJAJO«

Intervju z etnologinjo in bibliotekarko v Univerzitetni knjižnici Maribor dr. Jernejo Ferlež

Dr. Jerneja Ferlež je v Univerzitetni knjižnici Maribor zaposlena etnologinja in bibliotekarka ter prejemnica Glazerjeve listine mesta Maribor. Je avtorica knjig *Mariborska dvorišča*, *Fotografiranje v Mariboru*, *Josip Hutter in bivalna kultura v Mariboru*, *Stanovati v Mariboru* ter soavtorica knjig *Maribor paralaksa* in *Okusiti Maribor*. Za knjigo *Stanovati v Mariboru* je prejela Murkovo priznanje za dosežke v etnologiji. Z gostjo smo se pogovarjali o času njenega študija, etnografskem raziskovanju Maribora, njegovih prebivalcih, projektih, pri katerih je sogovornica sodelovala, in knjigah, ki jih je napisala. Gostja je predstavila svoje zanimanje za mariborska dvorišča in stanovanja, predvsem pa poglobitev v zgodovino obstoja in spreminjanja obeh. Beseda je tekla tudi o odmevni razstavi *Nemci in Maribor: Stoletje preobratov: 1846–1946*, ki jo je dr. Ferlež koordinirala leta 2012, ko je Maribor nosil naziv Evropske prestolnice kulture. V nadaljevanju je predstavljenih nekaj izsekov pogovora, ki se je v sklopu enajstega Šmitkovega večera po spletu odvil v torek, 16. marca 2021.

Kaj vas je pripeljalo v raziskovanje mestne etnologije? Kateri profesor vas je navdušil zanj?

Ne bi rekla, da je šlo čisto po tej poti, da bi me nekdo navdušil in usmerjal v to v času študija. Mogoče so me v resnici v raziskovanje Maribora postavile okoliščine. Tako da bi rekla, da sta me najprej oče in mama pripravila in pripeljala do zanimanja za Maribor, tu namreč živim. Pa tudi to, da se nikoli nisem ukvarjala z etnologijo, da bi bila zaposlena kot etnologinja. Vedno sem pravzaprav lovila trenutke, ko sem se sploh lahko posvečala etnologiji, in pogosto je bilo najlažje ujeti bližnje okolje oziroma se posvečati tistemu, kar sem deloma že poznala, ker me je to tudi zanimalo. Drugače pa je k mojemu raziskovanju pripomoglo tudi dejstvo, da sem med študijem prebirala knjige Maje Godina Golja, ki so se usmerjale v etnološko raziskovanje Maribora.

V Ljubljani se ponavadi študentom iz drugih delov Slovenije svet odpre na drugačen način. Kako ste vi gledali na Maribor po tem, ko ste se vrnili z dodiplomskega študija? Vam je Ljubljana odprla nove perspektive?

V resnici nikoli nisem čisto zapustila Maribora. Tudi ko sem študirala v Ljubljani, sem se pravzaprav zelo pogosto vračala v Maribor. Tako da ni bilo nekega dokončnega

odhoda v Ljubljano. Maribora zaradi tega nisem gledala v nobeni novi luči. Razen preko tistega, kar sem pridobila skozi študij, in sem zato gledala na čisto vse stvari nekoliko drugače oziroma z nekaj več konteksta. Maribor pa je bil prisoten ves čas – ko človek tukaj živi, vdihava njegove dobre pa tudi slabe strani. Maribor mi je seveda ljub, ker je moje rojstno mesto, ampak po drugi strani ga raziskujem tako, kot bi raziskovala vsako drugo mesto, v katerem bi se znašla in bi v meni zbujalo radovednost. Ni neke raziskovalne ljubezni, povezane prav z Mariborom. Mogoče bolj z urbanim okoljem in načinom življenja, ki ga to samo po sebi ustvarja.

Že v času magistrerja ste se začeli zanimati za mariborska dvorišča in kasneje je ta etnološki oris izšel tudi v knjižni obliki. Kaj je v vas sploh vzbudilo zanimanje za to precej specifično tematiko?

Izbor te teme je bil verjetno eden najbolj nenavadnih, kar sem se jih kadarkoli lotila. Nekaj časa sem namreč živela v eni izmed starejših hiš v Mariboru, na Koroški cesti. Ta stara hiša je imela nenavadno dvorišče, ki ga prej nikoli nisem poznala, čeprav mi je bila ulica znana, prehodila sem jo seveda mnogokrat v življenju. Ko sem videla površine najprej za to hišo, nato za ostalimi v tej ulici, potem pa še v sosednjih, me je to izredno očaralo. No, in take fascinacije, taki drobci, ki se zgodijo, me vedno pritegnejo. Pravzaprav so tudi vse naslednje izbore tem spodbudila taka naključja, podrobnosti, stvari, ki so me močno prevzele. Takrat sem začela razmišljati, ali se da to osebno radovednost in fascinacijo spremeniti v pomembno etnološko raziskovanje. Ko sem povedala, da bi raziskovala dvorišča kot etnološko temo, je bilo kar nekaj ljudi zelo začudenih. Tudi sama nisem znala povedati, na kakšen način se bom tega lotila, kaj vse bom uporabila kot vir. A ko sem se po korakih lotevala raziskovanja, se je izkazalo, da ni nujno, da so teme vedno zelo obširne, da imajo vedno vnaprej določena pravila, temveč da se da izhajati tudi iz nekega drobca, ki ga nato postavljaš v kontekst, ga raziskuješ z različnih zornih kotov.

Kako ste se lotili raziskovanja?

Na začetku sem se odločila predvsem, da bi poskušala opazovati 19. in 20. stoletje. Dve stoletji sta se mi zdeli obdobje, ki bi ga lahko obvladala. Takrat sem že približno vedela, s katerimi viri bom začela, to so bili arhivski viri.

* Polona Zabret, študentka dodiplomskega študija etnologije in kulturne antropologije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo; polonca.zabret@gmail.com.

Jerneja Ferlež na domačem dvorišču (foto: Matjaž Wenzel, marec 2021).

V arhivu v Mariboru so namreč ohranjeni načrti za večino hiš v starejšem delu mesta. Ko sem te načrte pričela spoznavati, sem videla, da dajejo res veliko podatkov, iz katerih lahko črpam. Odločila sem se za to pot. Da bom najprej obdelala tisto, kar je ohranjeno na papirju. K ljudem sem namreč želela priti že z nekim vedenjem.

Ena izmed vlog dvorišč je, da so meja, tudi preplet med zasebnim in javnim. Zanima me, kako so to dojemali vaši sogovorniki in kako ste to vlogo dvorišč razumeli vi?

Moja osebna izkušnja oziroma prva misel je bila, da so dvorišča prostori otroške igre. A takoj, ko sem se s tem pričela nekoliko bolj poglobljeno ukvarjati, se je izkazalo, da so precej več kot samo to. Me je pa hitro osupnilo, kar ste rekli, da so to dejansko prostori, kjer se prepleta javno in zasebno. V tistem času, ko sem se odpravljala na teren k ljudem po mariborskih dvoriščih, so bila ta še precej bolj odprta kot danes. Že ko sem prihajala na dvorišča, kjer nisem poznala nikogar, sem imela občutek, da vstopam nekam, kamor ne morem kar tako, če tam nisem doma ali če me tja ni nihče povabil. In če želim vstopiti, moram za to dobiti dovoljenje, skratka, vstopiti moram s spoštovanjem. Že samo ta občutek mi je dal vedeti, da sem na območju, kjer vstopam v zasebnost. Marsikje so bili tako vajeni, da je to čisto njihov prostor, pa so me seveda takoj opazili in me spraševali, zakaj sem tam. Po drugi strani pa imajo mnoga dvorišča tudi lokale, pritikline, kamor javnost vstopa, ker je dovoljeno, ker je tako mišljeno. Ta del je dajal tisti drugi pridih.

Konkretno ste se, poleg dvorišč, ukvarjali tudi s stanovanji in stanovanjem v Mariboru. Kako je potekalo to raziskovanje, v čem se je razlikovalo od raziskovanja dvorišč?

To temo sem nadaljevala iz magisterija v doktorat zato, ker mi je bilo žal, da ne bi še bolj izkoristila virov, na ka-

tere sem naletela, ko sem raziskovala dvorišča – ko človek gleda načrt hiše, seveda ne vidi le dvorišča. Stvari pa so me začele še bolj zanimati, ko sem prišla v stik z ljudmi. Ko govorim z njimi o dvoriščih, govorim hkrati o njihovem prebivanju nasploh. Sem pa k temu predvsem metodološko pristopila malce drugače. Pri dvoriščih sem namreč izbrala pet območij v mestu, ki sem jih natančneje raziskovala, medtem ko sem se pri raziskovanju stanovanj odločila izbrati po dve hiši določenega tipa. Najprej sem torej izbrane hiše razdelila na tipe: hiše starega mestnega jedra, predmestne hiše, bloki, najemniške hiše, zasilna bivališča, skratka, ustvarila sem tipologijo. Nato sem po tej tipologije poiskala po dve hiši, ki sem jima prek stanovalcev in virov lahko najboljše sledila skozi 19. in 20. stoletje. Šele nato sem prešla na posploševanje teh primerov. Sicer pa sta si ti dve raziskavi v pristopu razmeroma podobni.

Leta 2002 je izšla vaša knjiga *Fotografiranje v Mariboru*. Kaj vas je pripeljalo do ukvarjanja s to tematiko, ki je bila sicer že vsebina vaše diplomske naloge?

Zanimanje za fotografijo je spet izhajalo iz moje osebne očaranosti nad fotografijo kot medijem. Temu sem sledila že ves čas študija. Niti ne izključno kot etnologinja, tudi sama sem se nekoliko ukvarjala s fotografijo. Skratka, takrat sem si zastavila nabor vprašanj, ki so me zanimala. Šlo je najprej za same fotografije, njihovo pričevalnost, priložnosti, ob katerih so se odvijala fotografiranja, ter kaj se je kasneje s temi fotografijami kot predmeti dogajalo. Kmalu pa sem pričela raziskovati tudi obraten pogled na to, zanimati so me pričeli tisti, ki fotografijo ustvarjajo. Vse to se je nanašalo na obdobje med obema vojnama. Fotografija je rdeča nit, ki se mi kot predmet opazovanja vsake toliko časa pokaže v nekem drugem zornem kotu.

V sodelovanju s pisateljem Petrom Rezmanom ste soustvarili knjigo *Maribor paralaksa*. Vaš opis črno-belih fotografij, ki so nastale na območju Maribora, je etnografski, medtem ko soavtor na podlagi fotografiranih ljudi in okolice sestavi zgodbo. Kako je prišlo do tega sodelovanja ter kako je potekalo vaše delo?

Ob bibliotekarstvu in etnologiji, ki sem ju skušala strpati v svoj delovni ritem, se mi je zahotelo nečesa, kar bi mi dalo možnost razmišljati in pisati tudi drugače. Povabljen sem bila, da začnem pisati za mariborski *Večer*. V povezavi z navdušenjem nad fotografijo in preteklostjo ter željo po malce bolj odprtem pisanju sem sestavila koncept pisanja o fotografijah. No, in teh zgodb za *Večer* je bilo napisanih kar nekaj. V zgodbah sem skozi vidne podrobnosti skušala opisati tisto, kar je bilo videti na fotografijah. Ker so bile to fotografije, na katerih so neznani ljudje, se mi je odprla tudi možnost, da pišem o njih tako rekoč ugibanja, ki sem jih poskušala postaviti v kontekst, ki sem ga kot etnolo-

Eno od mariborskih dvorišč (foto: Jerneja Ferlež).

ginja spoznala skozi prejšnje raziskave. V tem času sem spoznala pisatelja in pesnika Petra Rezmanca, in ko sva se pogovarjala, se je izkazalo, da je njegov pogled na nekatere stvari zelo podoben mojemu, le da jih on ubeseduje kot pisatelj, jaz pa kot etnologinja. Izboru zgodb, ki sem jih napisala za *Večer*, sva dodajala nadaljevanja in nastala je knjiga *Maribor paralaksa*, za katero je pravzaprav težko reči, ali je etnološka, ali literarna, ali oboje, ali nič od tega.

Na kakšen način sicer pridobivate gradivo za svoje etnološko pisanje?

Izjemno ljubo mi je prepletanje različnih virov. Zelo rada se poglobim v neko temo ali osebo, ki jo skušam raziskati, in potem skušam najti čim več različnih virov, ki jo osvetljujejo tako ali drugače. Arhiv zelo redno uvrščam med

tisto, kar postavim skoraj na začetek raziskovanja. Pa ne nujno zaradi kronologije, temveč zato, da postavim mrežo vsega, kar lahko izvem, to pa v nadaljevanju prepletam z informacijami, pridobljenimi iz ostalih vrst gradiv. Tudi knjižnica, kjer delam, ponuja kar nekaj možnosti in na voljo imam različne vire: od vizualnih in rokopisnih pa do slikovnega gradiva. Zanimive so tudi galerije in zasebne zbirke. Seveda so izjemno pomembni ustni viri. Kako pristopiti k sogovornikom, no, to je bilo eno izmed pomembnejših vprašanj, s katerimi sem se ukvarjala na začetku raziskovanja dvorišč. Ugotovila sem, da mi pri tem lahko pomaga nekaj kazalnikov, ki jih še vedno s pridom uporabljam. Eden izmed takih je metoda, ki sem jo poimenovala »sindrom cvetočih pelargonij«, kar pomeni, da ko se pojavim v nekem okolju oziroma ko opazujem, kje bi lahko našla sogovornike, pogledam, kje cvetijo pelargonije ali pa kakšne druge rože. Zdi se mi namreč, da bom tam našla nekoga, ki je pogosto doma. Da gre za nekoga, ki se zanima za svoje okolje, in nekoga – kar praviloma potrebujem – ki že dalj časa živi tam in okolje bolje pozna. Moram reči, da tam, kjer so cvetoče pelargonije, vedno najdem nekoga, ki se tudi rad in dobro pogovarja.

Kako velik pomen imajo etnologija in etnološke raziskave, ki v primeru z vaše strani raziskovanih stanovanj in dvorišč pripomorejo, da stvari zaživijo tudi v drugačni obliki? Posnet je bil dokumentarni film *Mariborska dvorišča*, začel se je odvijati tudi celoletni program oživljanja Maribora, *Živa dvorišča*.

Moj prispevek niti ni načrtna akcija, aktivizem, prej neka podlaga, ki je, predvsem pri dvoriščih, sprožila zanimanje za te prostore. Postala je tema, ki je ljudi začela zanimati, in jih pripravila, da so tudi sami začeli vstopati na dvorišča. Ampak tako film *Mariborska dvorišča* kot akcija *Živa dvorišča* so pravzaprav zavedanja, da ti prostori obstajajo, da so zanimivi, da se jih da izkoristiti. Ljudje, ki so sodelovali pri tem, zlasti pri *Živih dvoriščih* in nato deloma tudi pri *Mali tržnici*, sicer niso moja generacija, a mi je bilo vedno v čast, da so me na nek način vzeli s seboj, ko so zaganjali projekte. Izredno všeč mi je bilo prav to, da je bila moja raziskava povod za kar nekaj nadaljevanj v različnih oblikah in da danes mogoče malce spreminja delček vsakdanjih praks Mariborčanov.

Hvala za pogovor.